

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jaromíra Jirsy jako soudce zpravodaje a soudců Jana Filipa a Pavla Rychetského o ústavní stížnosti stěžovatelů 1. **R. K.** a 2. **J. K.**, zastoupených JUDr. Kristinou Škampovou, advokátkou, se sídlem v Brně, Pellicova 29/8a, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 4545/2017-314 ze dne 24. července 2018 a rozsudku Vrchního soudu v Olomouci č. j. 1 Co 75/2016-286 ze dne 22. února 2017, za účasti **Nejvyššího soudu** a **Vrchního soudu v Olomouci**, jako účastníků řízení, a **Fakultní nemocnice Brno**, se sídlem v Brně, Jihlavská 340/20, zastoupené JUDr. Hanou Krejčí, advokátkou, se sídlem v Brně, Špitálka 434/23b, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 4545/2017-314 ze dne 24. července 2018 a rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci č. j. 1 Co 75/2016-286 ze dne 22. února 2017 bylo porušeno právo stěžovatelů na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 4545/2017-314 ze dne 24. července 2018 a rozsudek Vrchního soudu v Olomouci č. j. 1 Co 75/2016-286 ze dne 22. února 2017 se zrušují.

Odůvodnění:

I. Skutkové okolnosti věci

1. V návaznosti na ambulantní vyšetření ze dne 2. 12. 2003 byla dne 4. 12. 2003 matka stěžovatelů J. K. hospitalizována na gynekologicko-porodnické klinice vedlejší účastnice s podezřením na zánětlivé onemocnění vaječníků. Následujícího dne jí po diagnostice antinomykózy byla nasazena léčba antibiotiky. Následovaly pravidelné kontroly včetně vyšetření nálezu na břicho a v malé pánvi ve dnech 8., 12., 16. a 19. 12. 2003; dne 15. 12. 2003 bylo ultrazvukem zjištěno zlepšení zánětu. Dne 19. 12. 2003 se matka stěžovatelů již měla cítit lépe, avšak večer téhož dne jí stoupla tělesná teplota. Dne 20. 12. 2003 byla provedena vyšetření CRP a krevního obrazu, která indikovala pozvolné zlepšování zdravotního stavu. Dne 22. 12. 2003, kdy byla u matky stěžovatelů konána poslední vizita, měla referovat otci stěžovatelů (manželovi) o uspokojivých výsledcích odběru krve, současně však trpěla horečkami, ke kterým se přidalo zvracení; manžel byl poté odmítnut službu konající lékařkou s žádostí o provedení dalších vyšetření.

2. Dne 23. 12. 2003 se zdravotní stav matky stěžovatelů zhoršil, což vedlo k jejímu bezvědomí a přeložení na jednotku intenzivní péče vedlejší účastnice, následně na ARO, a poté na urgentní příjem vedlejší účastnice. Téhož dne byla matka stěžovatelů operována – nebyl zjištěn zánět, ale její zdravotní stav se nezlepšil. Při druhé operaci bylo zjištěno masivní krvácení vnitřních orgánů do břišní dutiny, v důsledku kterého matka stěžovatelů dne 24. 12. 2003 zemřela. V době úmrtí jejich matky bylo stěžovatelům 8 a 11 let.

II. Řízení před obecnými soudy a podstata napadených rozhodnutí

3. Podání ústavní stížnosti předcházelo několik souvisejících řízení. Ústavní soud pro přehlednost shrnuje průběh trestního řízení (bod 4), v němž byl obžalován vedoucí lékař oddělení, na kterém byla matka stěžovatelů hospitalizována, průběh řízení o náhradu škody na zdraví (bod 5) a řízení o náhradu nemajetkové újmy (body 6 až 9), na něž podání ústavní stížnosti bezprostředně navazuje.

4. V trestním řízení vedeném u Městského soudu v Brně (dále jen „městský soud“) proti ošetřujícímu lékaři, který byl vedoucím oddělení, bylo provedeno rozsáhlé dokazování včetně tří znaleckých posudků. Podle prvního posudku z oboru zdravotnictví, odvětví gynekologie a porodnictví, zpracovaného prof. MUDr. Jaromírem Boudou, CSc., probíhala léčba do 19. 12. 2003 *lege artis*, 20. až 23. 12. 2003 (dále jen „kritické období“) *vitium artis* (tj. s lehkým pochybením) – léčba měla být razantnější, nebyla však *non lege artis*, neboť lékaři byli v obtížné situaci a výsledky dalších vyšetření by vzhledem k délce jejich vyhotovení nemohly zvrátit následné události. Zpracovatelé druhého posudku, doc. MUDr. Helena Kvapilová, CSc., znalkyně v odvětví soudního lékařství, a doc. MUDr. Eduard Kasal, CSc., znalec v odvětví anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny, se ve svých odborných závěrech rozešli. Podle doc. Kvapilové byla léčba v kritickém období *non lege artis*, zatímco podle doc. Kasala lze celý průběh léčby označit za *lege artis*. Městský soud následně zadal Fakultní nemocnici v Motole vypracovat revizní posudek; podle zpracovatele revizního posudku, za něhož byl vyslechnut přednosta tamní gynekologicko-porodnické kliniky, doc. MUDr. Lukáš Rob, CSc., proběhla celá léčba matky stěžovatelů, i přes nedostatky ve vedení zdravotnické dokumentace, *lege artis*. Rozsudkem městského soudu č. j. 91 T 120/2005-424 ze dne 22. 5. 2008 byl ošetřující lékař zproštěn obžaloby a poškození byli s nárokem na náhradu škody odkázáni na řízení ve věcech občanskoprávních.

5. Dne 22. 12. 2006 podali stěžovatelé proti vedlejší účastnici k městskému soudu žalobu o jednorázové odškodnění pozůstalých podle § 444 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v rozhodném znění (dále jen „občanský zákoník“); vedlejší účastnice v řízení vznesla námitku promlčení žalobou uplatněného práva. Městský soud provedl důkaz ústavním znaleckým posudkem zpracovaným 3. lékařskou fakultou Univerzity Karlovy (za ústav byli vyslechnuti lékaři MUDr. Jan Zmrhal, CSc., a prof. MUDr. Jirí Štefan, DrSc.), z něhož zjistil, že tvrzené pochybení ošetřujících lékařů nenastalo, jejich postup byl *lege artis*, a ani stěžovatelé namítané včasné mikrobiologické vyšetření by vzhledem k rychlému průběhu nemoci nemuselo přinést dostatečně včasné informace pro změnu léčby a následnou reakci organismu. Podle městského soudu nebylo prokázáno zavinění ani příčinná souvislost mezi postupem nemocnice a smrtí matky stěžovatelů, právo navíc bylo vzhledem k uplynutí dvouleté subjektivní promlčecí doby promlčeno; žalobu tudíž městský soud zamítl rozsudkem č. j. 16 C 344/2006-368 ze dne 25. 3. 2014. Následné opravné prostředky nebyly pro stěžovatele úspěšné a ústavní stížnost byla odmítnuta usnesením sp. zn. I. ÚS 3760/16 ze dne 20. 12. 2016 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>).

6. Dne 17. 2. 2010 stěžovatelé, ještě v průběhu řízení o jednorázové odškodnění pozůstalých, podali u Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“ či „nalézací soud“) proti vedlejší účastnici žalobu o náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku

utrpeného psychického traumatu ze smrti matky. Vedlejší účastnice vznesla dne 26. 1. 2011 s odkazem na (změněnou) judikaturu Nejvyššího soudu námitku promlčení žalobou uplatněného práva na ochranu osobnosti. Krajský soud ustanovil znalcem z odvětví anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny, prof. MUDr. Vladimíra Černého, Ph.D., FCCM, podle něhož byla léčba matky stěžovatelů do 21. 12. 2003 adekvátní, od večera tohoto dne a následující den však znalec shledal v postupu ošetřujících lékařů závažné pochybení. Podle znalce měla být z důvodu zhoršení zdravotního stavu matky stěžovatelů nasazena širokospektrá antibiotika (tzv. léčba „naslepo“); včasnost hrála klíčovou roli právě proto, že vyhotovení výsledků dalších vyšetření (jak bylo zmiňováno i předchozími znalci) mohlo trvat i 48 hodin. Navíc ošetřující lékaři podcenili možnost nozokomiální („nemocniční“) infekce.

7. Krajský soud dospěl k závěru, že ošetřující lékaři nepodnikli dostatečné kroky ke zjištění příčiny a k následné adekvátní léčbě zhoršujícího se zdravotního stavu matky stěžovatelů a podle § 4 odst. 3 vyhlášky Ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 19/1988 Sb., o postupu při úmrtí a o pohřebnictví, v rozhodném znění, bylo povinností vedlejší účastnice provést včasnou pitvu. Provedla-li vedlejší účastnice pitvu zemřelé až dva a půl dne po smrti a nezachytila-li v dokumentaci o pitvě všechny relevantní informace, zmařila možnost provedení klíčového důkazu k prokázání odpovědnosti vedlejší účastnice za smrt matky stěžovatelů, k čemuž by podle skutkové domněnky neměla důvod, kdyby výsledky řádně provedené a zaznamenané pitvy neměly pro vedlejší účastnici vyznět nepříznivě. Krajský soud uzavřel, že nedostatky při provedení pitvy nepřímo prokazují správnost tvrzení stěžovatelů. Pro příčinnou souvislost mezi lékařskou péčí a smrtí matky stěžovatelů, i pro zhodnocení vývoje judikatury ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy, shledal krajský soud námitku promlčení v rozporu s dobrými mravy a rozsudkem č. j. 24 C 13/2010-235 ze dne 26. 5. 2016 uložil vedlejší účastnici povinnost zaplatit každému stěžovateli na odčinění imateriální újmy vzniklé v souvislosti s úmrtím jejich matky finanční náhradu ve výši 1 000 000 Kč.

8. Proti rozsudku krajského soudu podala vedlejší účastnice odvolání, v němž namítá zejména nesprávné posouzení námitky promlčení práva. Vrchní soud v Olomouci (dále též „vrchní soud“ či „odvolací soud“) dospěl k závěru, že s odkazem na rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu č. j. 31 Cdo 3161/2008-156 ze dne 12. 11. 2008, sjednocujícího judikaturu ve věcech práva na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 občanského zákoníku, se toto právo promlčuje v obecné objektivní tříleté době, která v projednávané věci uplynula dne 24. 12. 2006. Vrchní soud dospěl k závěru, že právo uplatněné stěžovateli žalobou až dne 17. 2. 2010 je promlčeno, a jelikož ze strany vedlejší účastnice nebylo zneužito na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil, rozhodnutí krajského soudu změnil rozsudkem č. j. 1 Co 75/2016-286 ze dne 22. února 2017 a žalobu zamítl.

9. Nejvyšší soud (dále též „dovolací soud“) se k dovolání stěžovatelů ztotožnil se závěrem vrchního soudu; uvedl, že znaky přímého úmyslu poškodit druhého účastníka nelze dovozovat z důvodů pro vznik uplatněného nároku, nýbrž jen z okolností, za nichž byla uplatněna námitka promlčení práva, které by nadto musely být naplněny v natolik výjimečné intenzitě, že by odůvodňovaly tak významný zásah do právní jistoty, jakým je odepření práva uplatnit námitku promlčení. V posuzovaném případě navíc nárok opožděně uplatnili zletilí stěžovatelé, kteří byli od počátku řízení zastoupeni advokátkou,

stejně jako jejich otec v dřívějším řízení o náhradu škody. Nejvyšší soud proto dovolání stěžovatelů proti rozsudku vrchního soudu usnesením č. j. 30 Cdo 4545/2017-314 ze dne 24. července 2018 odmítl.

III. Argumentace navrhovatelů

10. Proti rozsudku vrchního soudu a usnesení Nejvyššího soudu brojí stěžovatelé ústavní stížností a navrhují jejich zrušení. Neoprávněně zasáhnout do ústavně zaručených práv obecné soudy měly zejména tím, že neakceptovaly právní názor stěžovatelů o rozporu (vedlejší účastníci vznesené) námitky promlčení jimi uplatňovaného práva s dobrými mravy, čímž porušily čl. 90 a 95 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a jejich právo na soudní ochranu podle čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Tím, že neuznaly právo stěžovatelů na náhradu nemajetkové újmy způsobené zásahem do jejich životů, porušily obecné soudy rovněž jejich právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 ve spojení s čl. 32 odst. 1 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy.

11. Stěžovatelé tvrdí, že za marné a nezaviněné uplynutí promlčecí doby nemohou být tehdy nezletilí stěžovatelé odpovědní – soudy nevzaly dostatečně v úvahu nejlepší zájem dítěte. Domnívají se, že se na jejich případ vztahuje judikatura z doby před rozsudkem Nejvyššího soudu č. j. 31 Cdo 3161/2008-156 ze dne 12. 11. 2008 – i kdyby podali žalobu neprodleně po jeho publikaci, bylo již právo podle jím sjednocené judikatury promlčeno a jsou prakticky ve stejné situaci jako žalobci, kteří podali žalobu těsně před publikací rozsudku Nejvyššího soudu.

12. Stěžovatelé dále poukazují na nálezy Ústavního soudu, v rozporu s nimiž rozhodly obecné soudy, které měly chránit poškozené, nikoli osoby, které újmu způsobily; neposouzením námitky promlčení v rozporu s dobrými mravy neuplatnily pravidla spravedlnosti a slušnosti, nepřihlédly ke všem zvláštnostem konkrétního případu a rozhodly formalisticky. Odvolací a dovolací soud byly judikaturou Ústavního soudu vázány a měly posoudit možný rozpor vznesené námitky promlčení s dobrými mravy se zvýšenou pozorností.

13. Nejvyšší soud porušil zásadu předvídatelnosti, rozhodl-li jinak než v rozsudku sp. zn. 30 Cdo 725/2012 ze dne 29. 11. 2012, podle kterého námitka promlčení vznesená osobami, jež si musely být vědomy povinnosti vypořádat proti nim uplatňovaný nárok, o čemž před definitivním odmítnutím s protistranou mimosoudně opakovaně jednaly, byla v daném případě shledána v rozporu s dobrými mravy. Citovaný rozsudek se podle stěžovatelů vztahuje na posuzovaný případ, neboť žalobu podali až poté, co nebylo vedlejší účastníci dobrovolně plněno, a v řízení u městského soudu nastaly průtahy.

IV. Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení

14. Vrchní soud uvedl ve vyjádření k ústavní stížnosti, že otázku rozporu vznesené námitky promlčení s dobrými mravy posuzoval se zřetelem k aktuální judikatuře a své rozhodnutí i podle Nejvyššího soudu přesvědčivě odůvodnil. Stěžovatelé nenamítají neúplnost rozhodnutí pominutím tvrzených rozhodných skutečností, nýbrž nesprávnost

jejich posouzení, která však obstála v dovolacím přezkumu. Právo stěžovatelů na tzv. spravedlivý proces proto vrchní soud neporušil.

15. Nejvyšší soud ve vyjádření odkázal jen na obsah svého rozhodnutí; nedomnívá se, že by jím byla zasažena ústavně garantovaná práva stěžovatelů.

16. Vedlejší účastnice sdělila, že v řízení před Ústavním soudem nebude uplatňovat práva vedlejšího účastníka, a dále odkázala na svá vyjádření před obecnými soudy. Trvá na vznesené námitce promlčení; zejména za situace, kdy stěžovatelé netvrdili ani neprokázali žádné mimořádné okolnosti, pro které by své právo nemohli uplatnit v promlčecí době.

V. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

17. Ústavní soud přezkoumal splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas, osobami oprávněnými a řádně zastoupenými advokátem podle § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „zákon o Ústavním soudu“); rovněž není nepřijatelná podle § 75 odst. 1 téhož zákona.

VI. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

18. Dříve než Ústavní soud posoudí konkrétní okolnosti projednávaného případu [VI. 2], shrne nejprve obecná východiska týkající se judikatorních změn a jejich účinků [VI. 1 a)], a dále změny rozhodovací praxe ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy [VI. 1 b)].

VI. 1 Obecná východiska

VI. 1 a) Změny ustálené judikatury a jejich účinky

19. Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika demokratický právní stát založený na úctě k právům člověka a občana. Právě koncept právního státu klade formální i materiální požadavky jak na stát a jeho zřízení, tak i na právní pravidla státem tvořená. Mezi základní principy právního státu patří princip předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. 2. 2007 (30/44 SbNU 349; 37/2007 Sb.), bod 36, či nález sp. zn. IV. ÚS 2766/15 ze dne 12. 5. 2016 (N 84/81 SbNU 413), bod 18].

20. Princip předvídatelnosti práva, který úzce souvisí s principem právní jistoty, je nutným předpokladem obecné důvěry občanů v právo a systém soudů (viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. 2. 2011 ve věci Štefánic a ostatní proti Rumunsku, č. stížnosti 38155/02, § 38). Stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce, a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v instituce právního státu, však kromě kvality psaných právních pravidel ovlivňuje i to, jakým způsobem je vykládají státní orgány aplikující právní pravidla – především soudy [viz nález sp. zn. IV. ÚS 334/11 ze dne 26. 11. 2012 (N 194/67 SbNU 329)]. Právní jistota představuje faktor, který je nutné zohlednit při přezkoumávání postupů státních orgánů; je totiž základním prvkem právního státu (srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 3. 2008 ve věci Beian proti Rumunsku (č. 1), č. stížnosti 30658/05, § 39).

21. Ústavní soud se problematikou změn interpretace právních norem, potažmo změn v rozhodovací praxi soudů (judikatury), již několikrát zabýval a dovodil, že judikatura obecných soudů nemůže být bez vývoje a není vyloučeno, aby (a to i při nezměněné právní úpravě) byla nejen doplňována o nové interpretační závěry, ale i měněna [viz např. náleží sp. zn. IV. ÚS 613/06 ze dne 18. 4. 2007 (N 68/45 SbNU 107), bod 25, nebo náleží sp. zn. II. ÚS 1769/13 ze dne 7. 5. 2014 (N 79/73 SbNU 397), bod 17]. Podobně i Evropský soud pro lidská práva (dále též „ESLP“) ve své judikatuře zdůrazňuje, že soudní rozhodování nemůže být neměnné; dynamická interpretace právních norem totiž představuje nástroj, který obecným soudům poskytuje potřebný stupeň flexibility k realizaci práv garantovaných Úmluvou (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 4. 2019 ve věci Orlen Lietuva Ltd proti Litvě, č. stížnosti 45849/13, § 92). Vývoj judikatury sám o sobě není v rozporu s řádným výkonem spravedlnosti, jelikož příliš rigidní přístup by mohl v důsledku představovat překážku k reformám a zlepšením právního řádu. Nelze tedy tvrdit, že požadavky plynoucí z principu právní jistoty zaručují jednotlivci absolutní subjektivní právo na konzistentní rozhodovací praxi soudů (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. 10. 2011 ve věci Nejdet Şahin and Perihan Şahin proti Turecku, č. stížnosti 13279/05, § 58).

22. Každá změna ustálené judikatury je nicméně spojena s narušením jednoho z principů demokratického právního státu, a to předvídatelnosti soudního rozhodování. Je proto žádoucí ke každé takové změně přistupovat nejen opatrně a zdrženlivě, ale i s důkladným odůvodněním postupu, jehož nezbytnou součástí je přesvědčivé vysvětlení, proč, navzdory očekávanému následování dosavadní rozhodovací praxi, bylo rozhodnuto v daném případě jinak [viz náleží sp. zn. IV. ÚS 2170/08 ze dne 12. 5. 2009 (N 117/53 SbNU 473), bod 30]. Při hodnocení „obratu“ v judikatuře je nutné pečlivě vážít negativní dopady změny právního názoru soudů, stejně jako zohlednit společenskou naléhavost názorové změny; předmětné úvahy musí být transparentně předestřeny veřejnosti [náleží sp. zn. III. ÚS 1275/10 ze dne 22. 12. 2010 (N 253/59 SbNU 581)].

23. Kromě materiálních a procesních podmínek vyžadovaných v případech judikatorních odklonů se Ústavní soud zabýval i otázkou časové působnosti změn v soudním výkladu norem. V tomto ohledu je zásadní otázka, na jaké případy je nutné aplikovat názor vyjádřený v rozhodnutí, které mění konstantní (dosavadní) rozhodovací praxi obecných soudů.

24. Ústavní soud dospěl k závěru, že na rozdíl od tvorby práva zákonodárcem, v rámci které se produkují obecně platná a do budoucnosti působící pravidla, jež jsou oficiálně zveřejněna (publikována) a mají jednoznačně určenou platnost a účinnost, soudní nalézání práva nelze považovat za tvorbu právních předpisů, ale („jen“) za jejich výklad a upřesňování [náleží sp. zn. III. ÚS 3221/11 ze dne 12. 12. 2013 (N 216/71 SbNU 531)]. Je-li při změně rozhodovací praxe stávající výklad zákona nahrazen výkladem novým, jde o jistou korekci výkladu „mylného“ (překonávaného), a je tedy logické, že se „správný“ (nahrazující) výklad bude zpravidla vztahovat na všechny právě probíhající a v budoucnu otevřené případy, byť jejich skutkový základ spočívá v minulosti.

25. V horizontálních právních vztazích je pravidlem tzv. incidentní retrospektivita, která znamená aplikaci nových právních názorů na kauzy aktuálně probíhající i budoucí, bez ohledu na to, kdy proběhlo jednání odpovídající skutkové podstatě právní normy

[srov. nálezn sp. zn. II. ÚS 1955/15 ze dne 8. 12. 2015 (N 208/79 SbNU 373)]. Za určitých okolností však může retrospektivní působení změny v ustálené judikatuře působit – vzhledem k legitimnímu očekávání adresátů právních norem v trvajícím aplikaci staré judikatury – příliš tvrdě; proto je třeba zvažovat určité omezení retrospektivního působení (k jednotlivým modifikacím viz KÜHN, Zdeněk. Prospektivní a retrospektivní působení judikatorních změn, in: Právní rozhledy 6/2011, str. 191).

26. V úvahu připadá působení aplikace nového právního názoru na právní skutečnosti vzniklé až po vydání „přelomového“ rozhodnutí (tzv. prospektivní působení), které je však využíváno zřídka, a zpravidla ve vertikálních vztazích mezi jednotlivcem a státem (srov. např. ARDEN, Mary. *Human Rights and European Law: Building New Legal Orders*. Oxford: Oxford University Press, 2015, str. 267-271). Takový postup použil rozšířený senát Nejvyššího správního soudu např. v rozhodnutí týkajícím se určení počátku běhu subjektivní lhůty pro podání na ochranu před nezákonným zásahem správního orgánu, v němž mimo jiné uvedl, že „pokud dojde v důsledku sjednocovací činnosti rozšířeného senátu k judikatornímu odklonu, nelze nově přijatý názor zásadně aplikovat zpětně, pokud by v důsledku této změny účastníci řízení, resp. soukromé subjekty, jednající v důvěře ve stávající judikaturu, ztratili přístup k soudu“ (viz rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 1 Afs 58/2017-42 ze dne 5. 12. 2017, bod 53).

27. Další možnou alternativu představuje tzv. omezená retrospektivita, při níž se nový právní názor vztahuje: 1) na kauzu, která dala soudu možnost přijmout nový výklad; 2) na všechny právní vztahy vzniklé po dni vyhlášení nového právního názoru (prospektivní prvek); 3) na starší případy – ovšem za podmínky, že žaloba byla podána nejpozději v den vynesení nového právního posouzení (omezený retrospektivní prvek) [viz KÜHN, Z., KOCOUREK, T. a kol.: *Soudní řád správní. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 126). Způsoby uplatnění tohoto přístupu lze vysledovat např. v judikatuře Soudního dvora Evropské unie (srov. např. body 64-71 rozsudku Soudního dvora ze dne 15. 3. 2005 ve věci C 209/03); možnost jeho použití však v minulosti přijal i Ústavní soud [viz nálezn sp. zn. II. ÚS 3403/11 ze dne 8. 8. 2013 (N 142/70 SbNU 333), bod 19].

VI. 1 b) Změna rozhodovací praxe ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy

28. Nejvyšší soud až do roku 2008 konstantně a dlouhodobě judikoval, že právo na náhradu (odčinění) nemajetkové újmy v penězích je nepromlčitelné (srov. např. rozsudky č. j. 30 Cdo 1542/2003-82 ze dne 25. 9. 2003 nebo č. j. 30 Cdo 1522/2007-131 ze dne 28. 6. 2007). Dne 14. 11. 2007 však byl k zařazení do Sbírnky soudních rozhodnutí a stanovisek občanskoprávním a obchodním kolegiem Nejvyššího soudu přijat „revoluční“ rozsudek Vrchního soudu v Olomouci sp. zn. I Co 63/2003 ze dne 17. 2. 2004 (uverejňný pod R 4/2008) s právní větou: „Právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 o. z. je právem majetkové povahy, které se promlčuje v obecné promlčecí době.“ Nejvyšší soud následně obrat v judikatuře potvrdil rozsudkem velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia č. j. 31 Cdo 3161/2008-156 ze dne 12. 11. 2008, jež z výše zmíněného rozsudku vrchního soudu vycházel. V uvedeném rozsudku dospěl Nejvyšší soud k závěru, že byť jde v případě práva na náhradu nemajetkové újmy podle § 13 odst. 2 občanského zákoníku o újmu způsobenou v oblasti nemateriálních osobnostních práv, má nárok z ní odvozený, vyjádřený peněžním ekvivalentem, povahu osobního práva majetkové povahy. Jelikož

princip právní jistoty vylučuje, aby plynutí času nebyly přiznány žádné právní účinky, podléhá uvedené právo v souladu s § 101 občanského zákoníku promlčení v obecné tříleté promlčecí době (dále označována jako promlčecí „lhůta“ v souladu s terminologií užívanou v § 609 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů).

29. Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 635/09 ze dne 31. 8. 2010 (N 176/58 SbNU 539) zdůraznil, že nemínil zpochybňovat právní závěr učiněný Nejvyšším soudem v rozsudku ze dne 12. 11. 2008, podle kterého se v případě náhrady nemajetkové újmy právo promlčuje. Ve stejném rozhodnutí však Ústavní soud rovněž uvedl, že v soudních řízeních zahájených před „přelomovým“ rozsudkem Nejvyššího soudu, respektive před publikací rozsudku Vrchního soudu v Olomouci (R 4/2008) ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, by měly obecné soudy otázku promlčení nárokovaného práva na náhradu nemajetkové újmy podle ustanovení § 13 občanského zákoníku posuzovat případ od případu, velmi citlivě a měly by věnovat zvýšenou pozornost otázce, zda vznesení námítky promlčení neodporuje dobrým mravům [viz rovněž nálezn sp. zn. II. ÚS 3168/09 ze dne 5. 8. 2010 (N 158/58 SbNU 345)].

30. Zásada souladu výkonu práv s dobrými mravy představuje významný korektiv, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona, a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti [viz nálezn sp. zn. II. ÚS 3/10 ze dne 5. 9. 2012 (N 148/66 SbNU 245), bod 23]. Pojem dobré mravy nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňující obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra legem*, jde-li v souzené věci o reprobaci jednání přičícího se dobrým mravům [srov. *mutatis mutandis* nálezn ve věci sp. zn. II. ÚS 2087/08 ze dne 20. 4. 2010 (N 90/57 SbNU 179)].

31. V tomto ohledu lze uzavřít, že i přesto, že Ústavní soud změnu judikatury ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy v penězích jako takovou nepopřel, ve více svých nálezech zrušil rozhodnutí obecných soudů z toho důvodu, že se nedostatečně či vůbec nezabývaly rozporem námítky promlčení práva stěžovatelů s dobrými mravy [kromě již citovaných nálezů viz rovněž nálezn sp. zn. IV. ÚS 2842/10 ze dne 25. 5. 2011 (N 101/61 SbNU 527) a nálezn sp. zn. III. ÚS 1976/09 ze dne (N 208/63 SbNU 419)]. V nálezn sp. zn. IV. ÚS 334/11 Ústavní soud dospěl k závěru, že obecné soudy, které při posuzování otázky promlčení nezohlednily při aplikaci nové judikatury též dobrou víru a právní jistotu stěžovatelky, porušily zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování a zákona v materiálním smyslu jako jeden ze základních principů právního státu. Nutno dodat, že v těchto případech šlo o žaloby podané před vydáním „přelomového“ rozsudku Nejvyššího soudu.

VI. 2 Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

32. Výše uvedená obecná východiska Ústavní soud aplikoval na nyní projednávaný případ a dospěl k závěru, že ústavní stížnost stěžovatelů je důvodná, jelikož Nejvyšší soud a vrchní soud v dané věci ústavně nekonformním způsobem posoudily temporální účinky rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2008 [VI. 2 a)]. Vzhledem k tomuto závěru nebylo nutné zabývat se způsobem, jakým obecné soudy vyhodnotily rozpor námítky promlčení s dobrými mravy, ani dalšími námítkami stěžovatelů [VI. 2 b)].

VI. 2 a) Posouzení účinků změny ustálené judikatury ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy

33. Vrchní soud v ústavní stížnosti napadeném rozsudku odkázal na výše citovanou judikaturu Ústavního soudu, ze které vyplývá, že by obecné soudy měly otázku promlčení uplatněného práva na náhradu nemajetkové újmy podle § 13 občanského zákoníku posuzovat případ od případu citlivě a měly by věnovat zvýšenou pozornost otázce, zda vznesení námítky promlčení neodporuje dobrým mravům. V tomto ohledu je nejprve nutné zdůraznit, že i přes takto přiléhavě formulovaný závěr nelze otázku rozporu námítky promlčení s dobrými mravy v daném případě posuzovat dříve, než bude řádně posouzena otázka, zda a jak se „nový“ právní názor Nejvyššího soudu ohledně promlčitelnosti práva na náhradu imateriální újmy vůbec uplatní. Otázka temporálních účinků rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2008 je otázkou primární, od samotného posouzení rozporu námítky promlčení s dobrými mravy oddělená.

34. Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu se k temporálním účinkům změny rozhodovací praxe v rozsudku ze dne 12. 11. 2008 nevyjádřil; nepostavil jako sjednocovatel judikatury najisto, jak by se měl jeho „nový“ názor aplikovat na v té době již probíhající kauzy, i na řízení, která budou v budoucnu teprve zahájena, jejichž předmětem však budou právní skutečnosti, které nastaly ještě před vydáním „přelomového“ rozhodnutí. Je nicméně zřejmé, že svůj názor aplikoval na tehdy rozhodovaný případ, ve kterém potvrdil, že tříletá promlčecí lhůta začala běžet dnem „vzniku“ nemajetkové újmy; změna judikatury se v souzené věci přímo vztahovala na právní skutečnost, která nastala ještě před vydáním předmětného rozhodnutí. Z toho lze usuzovat, že změna rozhodovací praxe působila retrospektivně i v případě, ve kterém interpretační posun nastal.

35. Ústavní soud v minulosti deklaroval, že nehodlá zpochybňovat závěr učiněný Nejvyšším soudem ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy. Na uvedeném závěru se nic nemění, je nutné zdůraznit, že ve výše uvedených případech se Ústavní soud zabýval ústavními stížnostmi primárně z perspektivy rozporu námítky promlčení s dobrými mravy, což ovšem neznamená, že by takový přístup opravňoval obecné soudy, aby se v nyní projednávané věci nevypořádaly s podstatou problému.

36. Přímá aplikace závěrů Nejvyššího soudu ohledně promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy v daném případě znamená, že počátek běhu promlčecí lhůty (v terminologii tehdy účinného občanského zákoníku „doby“) by měl být spojen se dnem smrti matky stěžovatelů (tj. 24. 12. 2003). Promlčecí lhůta tak podle blíže neodůvodněného názoru vrchního soudu, jenž byl potvrzen i Nejvyšším soudem, počala běžet a marně uplynula v době, kdy ustálená praxe soudů prosazovala názor, že ve vztahu k právu na náhradu imateriální újmy v penězích žádná promlčecí lhůta neběží. I v případě, že by žalobci podali žalobu v období od 25. 12. 2006 do 12. 11. 2008 (tj. před publikací „přelomového“ rozhodnutí), bylo by podle logiky obecných soudů právo stěžovatelů promlčeno. Takovou aplikaci institutu promlčení však nelze podle Ústavního soudu přijmout.

37. Podstata promlčení spočívá v tom, že po uplynutí zákonem nebo platnou dohodou stran stanovené promlčecí lhůty věřitel nemá možnost před soudem promlčené právo vynutit, vznesení-li dlužník řádně námítku promlčení. Promlčecí lhůty v případech osobnostní imateriální újmy slouží především k zajištění právní jistoty; chrání potenciální

žalované od „příliš starých nároků“ a zabraňují nespravedlnostem, k nimž by mohlo dojít, kdyby soudy byly nuceny rozhodovat o událostech, které se staly v dávné minulosti, a na základě důkazů, které by se v důsledku běhu času staly nespolehlivými a neúplnými [viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. 10. 1996 ve věci Stubbings a ostatní proti Spojenému království, č. stížností 22083/93 a 22095/93, § 51, srov. např. nálezný sp. zn. I. ÚS 1737/08 ze dne 17. 2. 2010 (N 25/56 SbNU 273)].

38. Jelikož promlčecí lhůty představují zásah do základního práva na přístup k soudu potenciálních žalobců, je nutné při jejich použití v jednotlivých případech zkoumat, zda limitace neredukuje dané právo neproporcionálním způsobem porušujícím jeho podstatu (viz rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 7. 2002 ve věci Yagtzilar a ostatní proti Řecku, č. stížnosti 41727/98, § 23, a ze dne 14. 12. 2006 ve věci Markovic and ostatní proti Itálii, č. stížnosti 1398/03, § 99). Při posuzování je nutné zohlednit i předvídatelnost samotného použití promlčecích lhůt (srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. 8. 2007 ve věci J. A. Pye (Oxford) Ltd and J. A. Pye (Oxford) Land Ltd proti Spojenému království, č. stížnosti 44302/02, § 77, který se týkal institutu vydržení).

39. Ústavní soud dospěl k závěru, že obecné soudy v napadaných rozhodnutích při posuzování počátku běhu promlčecí lhůty ohledně práva stěžovatelů na náhradu imateriální újmy řádně nezohlednily nepředvídatelnost jejich použití, a v důsledku toho neaplikovaly „nový“ právní názor Nejvyššího soudu na případ stěžovatelů ústavně konformním způsobem.

40. Nebyla-li promlčecí lhůta jasně určena (definována) zákonem ani ustálenou rozhodovací praxí soudů v okamžik vzniku události, která je pro její běh rozhodná, nemůže promlčecí lhůta z podstaty věci začít bez dalšího běžet. Vrchní soud klade stěžovatelům k tíži, že neuplatnili své právo na náhradu imateriální újmy u soudu do tří let od rozhodné události (smrti jejich matky), čímž na ně přenáší povinnost předvídat v rozhodné době od 24. 12. 2003 do 24. 12. 2006 budoucí vývoj judikatury, který se definitivně ustálil až 12. 11. 2008. Uvedeným postupem bylo popřeno legitimní očekávání stěžovatelů, založené na dosavadní (letité) ustálené rozhodovací praxi obecných soudů, které mohlo trvat nejdéle do okamžiku publikace rozhodnutí velkého senátu Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2008; teprve od tohoto okamžiku bylo postaveno najisto, že se právo na finanční odčinění imateriální újmy promlčuje.

41. V případě posuzované změny judikatury je zásadní, že jejím působením je reálně dotčena možnost jednotlivců domáhat se ochrany svých subjektivních práv u soudu; na tom nic nemění, že v daném případě jde o vztah soukromoprávní. Pokud obecné soudy nedaly stěžovatelům šanci, aby přizpůsobili svoje chování nově publikovanému názoru, zasáhly tím nepřipustně do jejich práva na přístup k soudu a porušily jejich legitimní očekávání.

42. Při posuzování účinků předmětné změny je nutné vzít v úvahu, že i vedlejší účastnice v rozhodné době mohla spoléhat na „správný“ výklad zákona. Jinými slovy, mohla jednat v důvěře, že se právo na náhradu nemajetkové újmy promlčuje ve tříleté lhůtě (i když ustálená rozhodovací praxe v době rozhodné události byla jiná). Uvedená možnost však neznamená, že by „správný“ názor měl být z tohoto důvodu aplikován retrospektivně na souzený případ. Byli to stěžovatelé, kteří se chtěli domoci ochrany svého práva před

soudem; promlčecí lhůta tedy představovala určitý požadavek na jejich aktivní konání, tj. uplatnění nároku u soudu; pro vedlejší účastníci žádná povinnost aktivně konat ze změny ustálené judikatury nevznikla. Legitimní očekávání stěžovatelů ohledně ustálené rozhodovací praxe, která do značné míry ospravedlňovala jejich nečinnost (podání žaloby u soudu), v daném případě převažuje nad legitimním očekáváním vedlejší účastnice ohledně promlčitelnosti práva.

43. Výše uvedené platí tím spíše, nešlo-li v daném případě o právní skutečnost dávno minulou, ale o událost z roku 2003 (úmrť matky stěžovatelů); pravděpodobnost zjevně nespravedlivého rozhodnutí založeného na nespolehlivých a neúplných důkazech proto nebyla vysoká.

44. Jelikož se velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu k temporálním účinkům změny rozhodovací praxe v rozsudku ze dne 12. 11. 2008 blíže nevyjádřil, ačkoliv tak jako sjednocovatel judikatury učinit měl, měly se těmito účinky obecné soudy zabývat v nyní projednávané věci. Na tom nic nemění ani skutečnost, že stěžovatelé podali žalobu až po publikaci „nového“ názoru Nejvyššího soudu. Vrchní soud i Nejvyšší soud počítaly tříletou promlčecí lhůtu od rozhodné události (úmrť matky stěžovatelů), aniž by vzaly v úvahu předvídatelnost svého postupu a citlivě konkrétní okolnosti souzené věci posoudily. Aplikace čistě retrospektivního přístupu by v daném případě, vzhledem k legitimnímu očekávání stěžovatelů v ustálenou judikaturu, byla nepřiměřeně tvrdá. V souvislosti s „přelomovým“ rozhodnutím Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2008 totiž mohla promlčecí lhůta ohledně práva stěžovatelů začít běžet nejdříve po jeho publikaci; teprve od té doby se stěžovatelé mohli dozvědět o existenci promlčecí lhůty jako takové.

45. Podle Ústavního soudu bude v dalším řízení na vrchním soudu, případně na Nejvyšším soudu, jakožto hlavním sjednocovateli judikatury, aby se k temporálním účinkům předmětné změny judikatury jasně vyjádřily. Ve vztahu ke stěžovatelům, ale i z důvodů systémových, je třeba postavit najisto, zda se tříletá promlčecí lhůta u práva na náhradu nemajetkové újmy uplatní rovněž u událostí, které vznikly před publikací „přelomového“ rozhodnutí Nejvyššího soudu. V případě, že tomu tak bude, může promlčecí lhůta v těchto kauzách začít běžet nejdříve od okamžiku publikace předmětné změny v judikatuře. Jiné posouzení časových účinků takto zásadní judikaturní změny by totiž nebylo z výše uvedených důvodů proporcionální vůči právu na soudní ochranu potenciálních žalobců.

46. V nyní projednávané věci lze tedy uzavřít, že obecné soudy nevezaly v úvahu specifickou povahu institutu promlčení při posuzování účinků změny konstantní judikatury na projednávaný případ, čímž porušily princip předvídatelnosti soudního rozhodování a předvídatelnosti zákona v materiálním smyslu jako jeden ze základních principů právního státu (srov. nález sp. zn. IV. ÚS 334/11). Vzhledem k tomu, že obecné soudy ústavně nekonformně posoudily právo stěžovatelů jako promlčené, porušily napadenými rozhodnutími právo stěžovatelů na soudní ochranu a nepřipustně jim odepřely spravedlnost (*denegatio iustitiae*) ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 Úmluvy.

VI. 2 b) Posouzení rozporu námítky promlčení práva stěžovatelů s dobrými mravy a další námítky stěžovatelů

47. Vrchní soud v napadeném rozsudku dospěl k závěru, že v daném případě nejde o soudní řízení zahájené před rozhodnutím Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2008, popř. před publikací rozsudku Vrchního soudu v Olomouci, ale teprve více než rok poté – tudíž vznesení námitky promlčení nemohlo odporovat dobrým mravům.

48. Vzhledem k tomu, že vrchní soud i Nejvyšší soud nekonformně vyhodnotily časové působení změny judikatury v oblasti promlčení práva na finanční odčinění imateriální újmy, a v důsledku toho i ústavně nekonformním způsobem určily počátek běhu promlčecí lhůty v daném případě, není třeba podrobněji rozebírat postup, který v procesu hodnocení promlčení daného práva následuje, tj. posouzení rozporu námitky promlčení s dobrými mravy. Jinými slovy, aby soud mohl hodnotit rozpor námitky promlčení s dobrými mravy, musí být námitka opodstatněná, což se v nyní projednávaném případě nestalo.

49. Další argumentační linie stěžovatelů směřuje proti postupu obecných soudů, které měly porušit jejich ústavně zaručené právo na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, a na ochranu dětí a mladistvých podle čl. 32 odst. 1 Listiny. Stěžovatelé uvádějí, že jako nezletilí neměli v řízeních před obecnými soudy, s ohledem na nedostatečnou vyspělost, plnou způsobilost k právním jednáním, tudíž nemohli zavinit ani být odpovědní za promlčení jejich práva. Vzhledem k výše uvedenému porušení základního práva stěžovatelů se Ústavní soud nepovažuje za potřebné blíže vyjadřovat k otázce jejich dřívější procesní způsobilosti.

VII. Závěr

50. Pro výše uvedené důvody dospěl Ústavní soud k závěru, že napadeným rozsudkem vrchního soudu a usnesením Nejvyššího soudu bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 Úmluvy, a proto ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu; učinil tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 téhož zákona).

51. Na vrchním soudu nyní bude, aby v předmětném řízení podrobně vysvětlil, jaké jsou temporální účinky změny judikatury Nejvyššího soudu v souladu s odůvodněním tohoto nálezu, i to, z jakých důvodů námitka promlčení v případě stěžovatelů není důvodná. Další postup v řízení bude na zvážení vrchního soudu, zejména v tom smyslu, zda bude třeba doplnit dokazování ohledně ostatních odvolacích důvodů, které vedlejší účastnice vznesla.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 10. prosince 2019

Jaromír Jirsa
předseda senátu